

Tämä on rinnakkaistallennettu versio alkuperäisestä julkaisusta.

Tämä on julkaisun kustantajan pdf.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Ellilä, H.; Lahti, M.; Pulli, J. & Vatula, A. 2018. Kokemusasiantuntijat mielenterveys- ja päihdetyön opettajina – uusi innovaatio. Teoksessa M. Komulainen & T. Konst (toim.) Innovaatiopedagogiikka korkeakouluopetuksessa – käytännön esimerkkejä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 242. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 25 - 30.

URL: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166586.pdf>

Kaikki julkaisut Turun AMK:n rinnakkaistallennettujen julkaisujen kokoelmassa Theseuksessa ovat tekijänoikeussäännösten alaisia. Kokoelman tai sen osien käyttö on sallittu sähköisessä muodossa tai tulosteena vain henkilökohtaiseen, ei-kaupalliseen tutkimus- ja opetuskäyttöön. Muuhun käyttöön on hankittava tekijänoikeuden haltijan lupa.

This is a self-archived version of the original publication.

The self-archived version is a publisher's pdf of the original publication.

To cite this, use the original publication:

Ellilä, H.; Lahti, M.; Pulli, J. & Vatula, A. 2018. Kokemusasiantuntijat mielenterveys- ja päihdetyön opettajina – uusi innovaatio. In M. Komulainen & T. Konst (eds) Innovaatiopedagogiikka korkeakouluopetuksessa – käytännön esimerkkejä. Reports from Turku University of Applied Sciences 242. Turku: Turku University of Applied Sciences, 25 - 30.

URL: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166586.pdf>

All material supplied via TUAS self-archived publications collection in Theseus repository is protected by copyright laws. Use of all or part of any of the repository collections is permitted only for personal non-commercial, research or educational purposes in digital and print form. You must obtain permission for any other use.

Kokemusasiantuntijat mielenterveys- ja päihdetyön opettajina – uusi innovaatio

Heikki Ellilä, Mari Lahti, Jarmo Pulli & Annaliina Vatula

Turun ammattikorkeakoulun terveys- ja hyvinvointialalla on tehty vuosia yhteistyötä mielenterveyspalveluita käyttävien kokemusasiantuntijoiden kanssa. Osana kansainvälistä Commune-hanketta suunniteltiin yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa yhden opintopisteen koulutuskokonaisuus mielenterveyshoitotyöstä sairaanhoitaja-opiskelijoille.

Maailman terveysjärjestön mukaan masennus ja muut mielenterveys- ja päihdehäiriöt koskettavat suoraan noin neljäsosaa maailman väestöstä. Lisäksi pitää muistaa, että ongelmat koskettavat myös perheenjäseniä sekä muita läheisiä. Mielenterveyshäiriöt aiheuttavat primaarioireiden, kuten masentuneisuuden tai ahdistuneisuuden lisäksi ns. sekundaarioireita, kuten väsymystä, passiivisuutta tai lääkkeitä, vähäisestä liikunnasta ja epäterveellisestä ruoasta johtuvaa lihomista. Näiden lisäksi sairastuneet joutuvat useasti kärsimään häpeäleimasta eli stigmasta. Se saa sairastuneet häpeämään omaa sairauttaan, mikä entisestään lisää sairauden aiheuttamaa taakkaa.

Mielenterveys- ja päihdehäiriöiden hoitomahdollisuudet ovat kohentuneet Suomessa viimeisten vuosikymmenien aikana: psykoterapiapalveluita on saatavilla entistä enemmän. Myös hyvin monitoroidulla lääkehoidolla ja psykososiaalisen kuntoutuksen avulla voidaan auttaa sairastunutta yhä tehokkaammin. Psykologisen ja lääkinnällisen avun lisäksi kolmas sektori tarjoaa enenevästi erilaisia tuki- ja harrastusmahdollisuuksia. Vaikka kehitys on ollut myönteistä, on mielenterveyspalveluissa vieläkin monia puutteita: ne jakautuvat kovin epätasaisesti maamme eri alueille ja ovat osin

hyvin sirpaleisia. Palveluihin hakeutuminen saattaa olla hankalaa ilman asiantuntevaa apua.

Mielenterveyshoitotyön opetuksesta ja opiskelusta

Suomessa sairaanhoitajakoulutukseen sisältyy mielenterveys- ja päihdehoitotyön opintoja, tosin alueelliset erot opintojaksojen laajuudessa eri ammattikorkeakoulujen välillä ovat suuret. Suomessa ei ole tällä hetkellä yhteisiä osaamisvaatimuksia mielenterveys- ja päihdetyön opintoihin, mitä voidaan pitää suurena puutteena. Mielenterveys- ja päihdehoitotyön opintojen määrä on ollut viime vuosina laskussa osassa ammattikorkeakouluja, mutta edelleen sairaanhoitajaopiskelijoille kyetään tarjoamaan perusopinnot mielenterveys- ja kriisityön, psykiatrian ja päihdehoitotyön sekä psykofarmakologian alueelta. Turun ammattikorkeakoulussa pakollisia teoriaopintoja on tarjolla yhteensä viiden opintopisteen kokonaisuus ja kaikki opiskelevat myös hoitotyötä käytännön harjoittelussa. Lisäksi opiskelijat voivat halutessaan valita lisää teoreettisia ja käytännöllisiä opintoja mielenterveys- ja päihdetyöhön alueella opintojen loppuvaiheessa.

Turun ammattikorkeakoulun sairaanhoitajakoulutuksen mielenterveys- ja päihdetyön opetus noudattelee monin osin innovaatiopedagogisia periaatteita. Käytössä ovat olleet sekä ongelmaperusteinen opetus että käännteinen opetus. Kumpikin opetustapa korostaa opiskelijan omaa aktiivisuutta tiedonhakijana ja -käsittelijänä. Opiskelijat oppivat ryhmissä ja opettavat toisiaan. Mielenterveyspalveluiden käyttäjien eli kokemusasiantuntijoiden asiantuntemusta hyödyntämällä voidaan opiskeluun tuoda merkittävästi lisää innovaatiopedagogisia osa-alueita.

Commune – Co-production of Mental Health Nursing Education -hanke

Turun ammattikorkeakoulu on mukana kansainvälisessä Co-produced mental health nursing education eli Commune-hankkeessa, jota vetää Islannin yliopisto. Hankkeessa on mukana myös muita kansainvälisiä yliopistoja Norjasta, Irlannista, Hollannista sekä Australiasta. Korkeakoulujen lisäksi hankkeeseen osallistuu myös erilaisia potilas- ja omaisjärjestöjä kaikista hankkeeseen osallistuvista maista. Suomesta mukana ovat muun muassa turkulainen mielenterveysyhdistys Itu ry sekä Varsinais-Suomen omaisjärjestö FinFam.

Commune-hankkeen tarkoituksena on suunnitella ja toteuttaa yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa yhden opintopisteen koulutuskokonaisuus mielenterveyshoitotyöstä sairaanhoitajaopiskelijoille. Uuden koulutuskokonaisuuden tavoitteena on ohjata sairaanhoitajaopiskelijoita mielenterveyshoitotyöhön lisäämällä heidän ymmärrystään mielenterveyspalveluista ja hoitotyöstä palveluiden käyttäjien näkökulmasta. Hanke on alkanut lokakuussa 2016 ja loppuu syyskuussa 2018.

Kokemusasiantuntijan rooli mielenterveyshoitotyön opetuksessa

Turun ammattikorkeakoulun terveys- ja hyvinvointialalla on tehty vuosia yhteistyötä mielenterveyspalveluita käyttävien kokemusasiantuntijoiden kanssa. Kokemusasiantuntijalla tarkoitetaan ihmistä, joka on käyttänyt mitä tahansa mielenterveyspalveluita saadakseen apua oman tai läheisensä mielenterveysongelman hoitoon. Tärkeää on, että kokemusasiantuntijalla on kokemusta psyykkisestä sairastumisesta ja siihen saadusta hoidosta.

Vaikka yhteistyömme kokemusasiantuntijoiden kanssa onkin kestänyt jo useita vuosia, on se ollut melko sattumanvaraista sisältäen pääasiassa luennointia. Kokemusasiantuntijat ovat kertoneet oman tarinansa ja kokemuksiaan sekä vastailleet opiskelijoiden esittämiin kysymyksiin. Opiskelijoiden palaute näistä lyhyistäkin vierailuista on ollut erittäin kiittävää. Päällimmäiseksi nousi kokemus siitä, että psyykkisistä ongelmista kärsivä on ” ihan tavallinen ihminen” ei mikään ”monsteri”. Kokemus on ollut monelle opiskelijalle ensimmäinen laatuaan ja se on ennen kaikkea hälventänyt ennakkoluuloja. Opiskelijat ovat saaneet kuulla kokemusasiantuntijoiden toiveita hoidon sisällön suhteen ja heille on myös kerrottu miten tärkeää inhimillinen kohtaaminen hoitajan ja potilaan välillä on ollut.

Uuden opintokokonaisuuden kehittäminen

Syksyllä 2017 pidetty kansainvälisessä projektissa kehitetty opintokokonaisuus Mental Health Service User as the Experts by Experience - Enhancing Role in Mental Health Nursing Teaching lisäsi merkittävästi kokemusasiantuntijoiden osuutta sairaanhoitajien mielenterveys- ja päihdehoitotyön opetuksessa. Kokemusasiantuntijoiden osallistuminen tulee olemaan systemaattista ja he toimivat useassa roolissa, kuten asiantuntijoina, ryhmän vetäjinä ja valmentajina sekä opintojakson innovaattoreina, suunnittelijoina ja arvioitsijoina yhdessä opettajien ja opiskelijoiden kanssa. He osal-

listuvat myös hankkeeseen liittyvään monikeskustutkimukseen tutkijoina. Opintojakson toteutus noudattelee Turun ammattikorkeakoulun innovaatiopedagogiikan keskeisimpiä periaatteita: opetusmenetelmät ovat monipuolisia, ja vuorovaikutus opettajien ja opiskelijoiden välillä on niissä tärkeässä osassa.

Opintokokonaisuuden suunnittelu

Kansainvälisen opintokokonaisuuden suunnittelu alkoi kirjallisuuskatsauksella, jossa haettiin yhteisiä periaatteita käsitteelle ”co-production in mental health nursing education”, joiden pohjalta suunniteltiin ryhmähaastattelut toteutettavaksi kaikissa hankkeen maissa. Suomessa teimme kaksi ryhmähaastattelua, toisen Itu Ry:ssä ja toisen V-S FinFamissa. Näiden ryhmähaastatteluiden tulosten pohjalta lähdimme yhdessä kansainvälisten partnereiden kanssa kehittämään tulevaa opintokokonaisuutta yhdessä Reykjavikissa toteutettavaan työpajaan.

Commune-hankkeen toimijat kuudesta maasta kokoontuivat siis keväällä 2017 Islantiin Reykjavikiin suunnittelemaan yhdessä tulevaa koulutuskokonaisuutta. Työskentely suoritettiin kiertävällä learning cafe-menetelmällä. Ensin osallistujat jaettiin kolmeen ryhmään. Jokainen ryhmä sai vastattavakseen saman kysymyksen: 1. Mitä tahdomme opiskelijan oppivan uudella opintokokonaisuudella? Tämän jälkeen ryhmä sai noin 20 minuuttia aikaa pohtia kysymystä aivoriihimenetelmällä ja kirjoittaa omat ehdotuksensa paperilapuille. Tämän jälkeen kaikki ryhmät palasivat luokkaan. Yksi hankkeen vetäjistä toimi moderaattorina ja veti ensimmäisen kysymyksen purun. Ensin ryhmät saivat kiinnittää neljä tärkeimmiksi arvioimansa paperilappua seinälle, minkä jälkeen koko ryhmä alkoi luokitella lappuja eri ryhmiin niiden sisällön perusteella. Kun tästä syntyi konsensus, veivät ryhmät taas neljä uutta paperia seinälle ja ryhmittely tehtiin uudestaan. Työtä ei jatkettu, ennen kuin ryhmä oli päätenyt yhteiseen näkemykseen ryhmittelystä. Lopuksi vietiin viimeiset neljä paperia ja ryhmittely tapahtui taas uudestaan. Näin siis saatiin muodostettua teemat ja niiden alla olevat asiat vastauksena kysymykseen ”Mitä tahdomme opiskelijan oppivat uudella opintokokonaisuudella?”.

Seuraavaksi teimme learning cafe -harjoituksen uudestaan etsien vastausta kysymykseen ”Millä menetelmillä tahdomme opiskelija oppivan?” Lopuksi toistimme tämän saman harjoituksen vielä kysymyksen ”Mitä tukea kokemuskouluttaja voisi tarvita?” kohdalla. Tämä menetelmä ja näihin kolmeen kysymykseen vastaaminen vei aikaa

kahden työpäivän verran, mutta sen aikana syntyneet keskustelut ja ideat olivat hyvin hedelmällisiä.

Päädyimme siihen, että uusi opintokokonaisuus sisältää kahdeksan teemaa seuraavasti:

1. Itsensä ymmärtäminen ja haastaminen
2. Toisen arvostaminen
3. Yhteistyön ja yhteisymmärryksen luominen
4. Kielellisen ilmaisun voimasuhteet
5. Voimasuhteet hoitotyössä
6. Stigma-kysymykset
7. Arvot
8. Toivon luominen yhdessä.

Kokemusasiantuntijan rooli Commune-hankkeessa ja mielenterveyshoitotyön kehittämisessä

Kokemusasiantuntijat ovat olleet mukana ”Mental Health Service User as the Experts by Experience - Enhancing Role in Mental Health Nursing Teaching” -koulutuskokonaisuuden suunnittelussa alusta asti. He osallistuvat myös aktiivisesti kurssin toteuttamiseen syksyllä 2017. Kuten aiemmin kuvattiin, on tämän kaltainen yhteistyö kokemusasiantuntijoiden kanssa ollut sattumanvaraista tai puuttunut kokonaan hoitotyön opetuksesta suomalaisissa ammattikorkeakouluissa.

Opettajina toimineiden kokemusasiantuntijoiden mielestä oli hienoa olla mukana hankkeessa, jossa kokemusasiantuntijoiden panos tulee näin näkyväksi osaksi hoitotyön opetusta ja sen suunnittelua. Oman kokemuksen hyödyntäminen ja jakaminen muiden kanssa on voimaannuttavaa. Hankkeeseen osallistumisella on myös laajempi merkitys: toiveena on muuttaa mielenterveystyön kenttää enemmän palvelunkäyttäjää huomioon ottavaksi. Commune-hankkeessa uutta on tasavertainen yhteistyö kokemusasiantuntijoiden ja akateemisten toimijoiden kanssa.

Koulutuskokonaisuuden aikana tehty kansainvälinen taustatyö on nostanut esiin palvelunkäyttäjien halun ihmislähtöiseen kohtaamiseen ja kuulluksi tulemiseen niin Suo-

nessa kuin muissakin Commune-hankkeen maissa. On mielenkiintoista, että hankkeeseen osallistuneiden eri maiden mielenterveysjärjestelmien eroavaisuuksista huolimatta kokemusasiantuntijoiden kokemukset hoidon tavoitteista ja opetuksen kehittämistarpeista ovat hyvin samankaltaisia.

Commune-hankkeen aikana kokemusasiantuntijoiden kokemus on ollut se, että he ovat tulleet kuulluksi tasavertaisena toimijoina akateemisten toimijoiden kanssa. Kokemusasiantuntijoiden toiminta osana suurta kansainvälistä hanketta on ollut enimmäkseen palkitsevaa. Haasteina voidaan mainita esimerkiksi kansainvälisen yhteistyön toteutuminen englannin kielellä sekä käytetty, monelle aika vieras, mielenterveysalan ammattitermistö. Tämä on kuitenkin otettu hyvin huomioon hankkeen edetessä, ja uuden oppiminen on ollut mielekästä.

Useissa muissa hankkeeseen osallistuvien maiden yliopistoissa kokemusasiantuntijoita palkkaaminen opetustehtäviin on ollut yleistä ja näin on toimittu jo vuosia. Tämän asian suhteen tulemme Suomessa ”jälkijunassa”. Commune-hanke on tietomme mukaan ensimmäinen hanke laatuaan Suomessa, jossa kokemusasiantuntijoille maksetaan palkkaa. Suomalaisille kokemusasiantuntijoille osallistuminen tähän hankkeeseen on haasteellista. Kokemusasiantuntijoiden rooli osana suomalaista mielenterveyshoitotyön opetusta on tähän mennessä ollut kaiken kaikkiaan niukka tai olematon. Tässä hankkeessa työskentely on pioneerityötä, kokemusasiantuntijoiden kehittäessä uutta ja luovaa toimintatapaa. Merkittävää on, että kokemusasiantuntijat saivat kehittää opetusta muiden maiden hyvien kokemusten pohjalta. Olisi toivottavaa, että tämä yhteistyömuoto voisi jatkua myös tulevaisuudessa. Samoin yhteistyö mielenterveysalan eri yhdistysten kanssa on tärkeä ja luonteva osa mielenterveystyön opetusta ja sen kehittämistä.

Kokonaisuudessa Commune-hanke tarjoaa kokemusasiantuntijoille ja alan opettajille hyvät mahdollisuudet kehittää mielenterveyshoitotyön opetusta yhdessä kansallisten ja kansainvälisten partnereiden kanssa. Kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten yhteistyö tuotti oppimiselle suopean ilmapiirin, joka on ollut hyvin innovatiivinen, innostava ja avoin. Innovaatiopedagogiikan peruseriaatteet ovat luoneet perustan opinnoille. Vuorovaikutus opiskelijoiden kanssa on tuottanut uutta reflektiivistä tietoa, jonka elementtejä ovat kokemusasiantuntijoiden kokemus pohjainen tieto, opettajien ammatillinen tietämys ja kriittiset opiskelijat ominen kokemuksiin. Tämän innovaatiopedagogisen kokeilun soisi muodostuvan pysyväksi käytännöksi. Opiskelijapalautteet ovat olleet hyvin rohkaisevia ja kokemusasiantuntijoiden työtä arvostavaa.